

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. — Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Բազմ. 1921 էջ 896)

Դ.

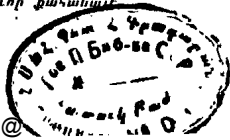
ՀԵՏԵՒԵԱԼ նամակը գրուած է Հ. Պողոս ծառայ կրօնաւոր քահանայի. սա Հ. Պողոս Սիմոնեանն է, Միւրթար Արքայի առաջին աշակերտներէն, այս ժամանակներս Հ. Գեորգ Այնթապցիի հետ առաքելութեան մէջ էր արեւելք՝ Սոյն երկու Հայերն են որ յետոյ ի Պոլիս 450 դահեկանի գնելով կ'ազատեն Մեթոնի մեր երկու հայ վարդապետները զՀ. Ղազար և զՀ. Յակոբ, որ Օսմանցւոց ու Վենետիկեան Հասարակապետութեան պատերազմի պահուն՝ Մեթոն ալ ոտնակոխ ըլլալով՝ գերի տարուեր էին և հայ վաճառականներ զանոնք գնած էին:

Հ. Պողոս ներկայ նամակաւ նաև կը հաղորդէ Արքայի ի Մեթոն՝ Պոլսոյ և գաւառներու մէջ տեղի ունեցած դէպքերն ու անցուղաւորք:

... Ուշագիտելի որ էր ի կոստանդինուպոլիս ի բանտն, յետ բազմաց չարաքանաց, զորս ետուն նմա, որպէս զի զոր ինչ ունիցի առնուցուն ի նմանէ, և յետ առնելոյ զտասն և եօթն հազար քսան դրամ ի յօգոստոսի ամսոյ 17ին սպանին և ընդ նմա հինգ արք ևս, որոց ոմանք լեալք են որդիք իւր. և ոմանք խորհրդականք իւր և զգիտ վեցեցունս ևս եղին առաջի դրան թագաւորին: Տակաւին կին նորա և դստերքն ի ձեռն պօստանեի պաշոյն են. և ոչ յայտնի զինչ արարելոց են և նոցա... Միանգամ այսպէս լուր ել թէ ի յանստօլի բազում տաճկուք ժողովեցեալք իցեն. և կարգացմամբ գիրաւունս՝ եկեալք ի ստամպօլ թագաւորն և զայս ոմանս փոխելոցք իցեն. բայց սուտ էել ի յուլիսի ամսոյն ի Թօխադ կրակ անկեալ է, և այրեալ է գերկոտաւան հազար կրպակ, զեօթն բազանիկ, և զշորս խան: Երկու անգամ կրակ անկաւ ի ստամպօլ. մինն ի սարայն թագաւորին, նորում այրեցան երկու և երեք հացի բուռք. և միւսն ի սուլթանի պալատըն, նորում քսան և երեսուն կրպակ այրեցան մերձ այնր տեղի, ուր վաճառին հաւք: Սկսեալ է թագաւորն զշորս և զհինգ մաւունայ շինել տալ. և զայս բազում պատրաստութիւնս առնէ օրըստօրէ. բայց առ որ կողմ գնալն ոչ է յայտնի: Զալաղա սարայն, որ վաղուց հետէ աւերեցեալ էր, այս վէգիրս շինել ետ այնու վախճանաւ, որոյ վախճանի նախապէս շինեցեալ է և յետոյ խանգարեալ է, վախճան՝ որոյ վասն շինեցեալ է, այս լեալ իցէ, զի սահմանեալ ժամանակօք թւով այսքան և այնքան ի յուրումնի գորդիս քրիստոնէից ժողովեալ, բերեալ և դրեալ իցեն հանդերձ տաճկացւոցմամբք ի կալաղա սարայն, և անդէն ուսուցեալ և կրթեալ զնոսա ի պաշտօն արքունական կարգեալ իցեն: Նմանապէս և այժմ առնելոցն են: Ի ժամանակի թագաւորիս այսորիկ ամենայն էսնաւ ասեն, թէ ոչ զօն առք և տուրք: Ի յամիս այսորիկ ոչ եղեն մինչև ցայս վայր գրեթէ մահք. այսօրնքն եռուրեքալք:

Ի Թ.ին Հայոց ռեկզ [1714] և ի սեպտեմբերի 2
գրեցաւ Թուրքիս ի Հայր Պողոս ծառայ
կրօնաւոր քահանայ:

1. Վ. Բ. Ս. Արքայի Հ. Թ. Թորոսեան էջ 256:

Նամակիս ներքև բացի այս թուականէն կը գտնուի քիչ մը հետուն՝ նաև ուրիշ մը, այսպէս « իսկ միւսն գրեցաւ ի Թին Հայոց սնկզ և ի յօգոստոսի ՅՕԻն »: Մենք ուրիշ գիր չտեսանք. թերևս ատիկայ ակնարկութիւն մ'է նոյն նամակին՝ տարբեր անձի ձեռքով ղրկած նախընթաց օրինակի մը՝ ինչպէս նոյն ժամանակի սովորութիւն էր, ապահով ըլլալու համար:

Ե.

Այս նամակը ոչ մի նշան չունի թէ ո՞ր քաղաքէն ղրկուած է առ Մխիթար:

Աս վերապատուելի Աբբայի տն Մխիթար աստուածաբան վարդապետի

Գիտացէ տէրութիւնն քո վերոյ գրեցելոյդ իմոյ: Քանզի բազում ժամանակ է որ վարդապետէն զիր առած չեմ. քանզի գրեր էր ի մատոիդ քաղաքէն, որ է ըսպանեայու, թէ կուգեմ որ յետ դառնամ, գէրբէ ըսպանեայու անուն է Մնացեր, խարճէննիս չի հաներ, ուր տեղ կերթանք ամենեքեան կուլան, թէ աղքատացանք վասն երկար պատեհ, րազմին...: Վէրապատուելի իմ, գիտենաս որ ունիմ խնդրում ի քէն որ լուեալ եմ, թէ քեզ հրամանքնիդ ջահկըցող խորհրդատետրով կասեք պտրգ. խիտ լաւ կանէք, գէրբէ մեր խորհրդատետրը ճաշոց գիրքն է, ամա չենք կարեր ի գործածել, և ոչ գտանի աստ զճաշոց գիրքն և ոչ կարեմք տանել եկեղեցին՝ վասն ծանրութեանն: Բայց մեք ունիմք խորհրդատետրը որ տէր թայթէոսն է գրեր, և իւր խորհրդատետրին օրինակն է, և ոչ գտանէ զամէնն աւուր պատշաճի, և ես ասեմ պատարագ լաթինացուց եկեղեցին և կու պատահի տարակուսի և իղձմտանաց բան: Բայց լուեալ եմ թէ ունիք պատմա խորհրդատետրը հայ գրով, լաթին օրինակով, խնդրեմ որ շնորհ անես...:

ԹՎԻՆ ՓՐԿՆԻՆ 1717

Մայիսի ի:

Ընկալէք յօհաննէս քահանայէ, պատրաստական
ծառայ. մնամ աղօթից ձերոց

Զ.

Անկեղծութեան ցոլացում մ'է հետագայ գիրը՝ ստորագրող պատանւոյն կողմէ առ իւր նախկին հայրը Մխիթար: Դիտելի է միանգամայն սա կէտը, որ մինչ կարեկցութիւն կը շարժէ ան, դուրս կը ճառագայթէ միանգամայն Եր. Հօր գեղեցիկ սկզբունքները և իր փոքրիկ Միաբանութեան ներքին յարգն ու բարձրութիւնը. հոգ չէ որ քաջարթուն ու փորձ Հիմնադիրը այդ վիճակին անյարմար դատելով ստիպուեր է ետ առաքել զպատանին, անոր իսկ բարւոյն համար:

Ամենապատիւ տեսան սրբոյ ձօրն իմոյ ապպահօրն խոնարհական ողջոյն մատուցանեմ

Եւ յետ ողջունի, իմ սիրելի հայր իմ, եթէ հարցանես զիմ զորպիսութիւնը գոհուութիւն Գրիստոսի ողջ և առօղջ եկանք Հասանք ի քաղաքն վեննա, տասն և եօթն օրն, յետ հասանելուն քիչ մը տկարութիւն եկաւ ինձ. 33 օր ի սպիղալն պառկեցա, գոհուութիւն Գրիստոսի հիմի առողջանալու կողմն դառցա: Դարձեալ, հայր իմ եթէ հարցանես զինչ տկարութիւն էր տէյի, երանի էր աւուրն այն որ քեզ մէջն մտաւ ուրախութեամբ խնդութեամբ: Դարձեալ, հայր իմ, դուս որ հանէցիք զիս մահս ձեռքս տվիք այսպէս հանէցիք դուս. ախով վախով վէրէմ էղա հալեցա հիւլալ դառցա, քէչկէ այդ չափ ալ մէջերնիդ մտած չի պիտէի. եթէ այսպէս մնամ, 2 ամիս կամ 3 ամիս չեմ քըշէր կը մեռանիմ: Դարձեալ, հայր իմ, կաղաչեմ ձեզ որ աղօթէք զինձ համար, որ Աստուած իմ մտացս բառնա Միաբանութիւն եօթս քանի միւրքս է ախախ ընելով կը մեռանիմ:

Դարձեալ, հայր իմ, եթէ հարցանես տէր Պետրոսն, զահիր ինձ ըստասելու չէ, ելալ գնաց, հիմի մնացի մինակ հիւանդութեամբ ելած, տէրման չունիմ. փչես կրչիմ. մեռելի երես քուն (զոյն) կա իմը չիքա հիմի մինակ ճանապարհ ելա, օգոստոսի Չժին, տքալով բէքալով պիտի երթամ կամաց կամաց: Հանապարհ ալ չէմ գիտէր, չի մեռանիմ լաւ է, պարէ մէկ մարդ մալ ընկեր չունիմ քովս որ զիս մխիթարէ, անմխիթար եմ մնացեր. միայն Ա իմ ապաւիներ. իբրև հայր և մայր ձեզ ճանաչեցի, ձեզմով կը մխիթարէյի. դուք ալ ելաք ձեռացս, ախախ ընելով պիտի մեռնիմ, կաղաչիմ ձեզ աղօթիք վասն ինձ ամէն:

Դարձեալ իմ սիրելի հայր իմ, եթէ հարցանես պատերազմի կողմէ, զոհութիւն քրիստոսի, օգոստոսի տասն և ինն խապար եկաւ թէ տաճկին ճակատն աւերեցինք, մեծ ուրախութիւն եղաւ քաղաքին մէջ: Յոյս ունինք թէ յետ երկից աւուրց պելիրդատ ալ կառնեն Ամէն....

Ես տիրացու Գրիգորոս ողջոյնս մատուցանեմ և առ ամենեսն միաբանից ձերոց

Ամի Տեառն 1717. օգոստոսի 20 ի վննա:

Ե.

Ահա՛ Պաշտօնագիր մը, զոր կ'ուղղէ Խաչատուր Էրզրումեցի լուսամիտ և աստուածաբան վարդապետը, իբր Առաքելական Քարոզիչ, Ալիկոռնայի Հայ Ժողովրդին, անոնց հիւրասիրութեան ու մասնաւոր խնամքին յանձնարարելով իր մեծանուն բարեկամին Մխիթարայ աշակերտ Հ. Մանուէլը (Խուպիարեան Կ. Պոլսեցի), որ բժշկին խորհրդով և հրամանաւ մեծաւորին հոն կ'առաքուի՝ վերագտնելու համար իր առողջութիւնը:

Յիսուսի Քրիստոսի Նրառայ ի Տէր Խաչատուր վարդապետէս հասցէ Յիսուսաւոր ողջոյն, և բազմազան օրհնութիւն ի վերայ մերազնեաց ի յԱլիկոռնա քաղաքի եղելոց Քրիստոսասէր հաւատացելոց: Ծանուցումս լիցի սիրելեացդ իմոց ի Տէր, զի փրկին մեր ասէ ի սրբում Աւետարանի. Յայսմ գիտացցեն ամենեքեան եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրեցէք զմիմեանս: Ապա ուրեմն որք սիրեն զեղբայր վասն սիրոյն Քրիստոսի, նոքա աշակերտք են Քրիստոսի և որդիք արքայութեան: Միեւն է առնել զգործս սիրոյ: Մինն ի գործոց սիրոյ է, ժողովել զօտարս և ընդունիլ զհիւրս: Ծանուցումս լիցի բարեպաշտսիրութեան ձերում, զի այս թղթաբեր Տէր Մանուէլն է մինն ի պատուազունից Աբեղայից Մխիթարայ Աստուածաբան վարդապետի Սերաստացոյ, որ վասն իւրոյ մեծի գերազանցութեան, է պարծանք ազգիս մերոյ: Այս Տէր էմանուէլ Աբեղայս անկեալ է ի խօթութիւն, առ որոյ փարատումս հարկաւոր հաճաբեցաւ փոփոխումս օդոյ ի բժշկաց: Ուստի մեծաւոր սորին յիշեցաւ Մխիթար Աստուածաբան բաբունի վարդապետն ի խորհրդոյ բժշկաց առ փոփոխումս օդոյ, հարկադրեցաւ զյիշեցաւ Տէր Մանուէլ Աբեղայն առաքել այդք առ ստացումս ապացիւութեան: Ալերսանօք հայցեմ ի բարեպաշտութենէ ձերմէ, զի յիշեցաւ Տէր Մանուէլ Աբեղայի, յայնմիկ, յորում կարօտանայցէ օգնականութեան ձերում, չարժեցեալք ի սիրոյ յօժարաբար ի թիկունս հասանիցեք, որպէս վայելէ բարեպաշտութեան ձերում, զմեծամեծ վարձս ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ ընդունելոցք: Արդ յանձն արարեալ զձեզ Ամենուր և շնորհի նորին, և զիս աստուածընկալ և աստուածահաճոյ աղօթից ձերոց, մնամ:

Աստուածահաճոյ՝ բարեպաշտասիրութեան ձերոյ.

Ի վննեմիկ
1717 սեպտեմբերի 22

(Շարունակելի)

կնիք

Պատրաստական յամենայնի
Խաչատուր վարդապետ Էրզրումեցի
Առաքելական Միսոսնար առ Հայս

Հ. Ղ. ՏԱԵԱՆ